

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

ISSN: 2148-2292

11 (6) 2024

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 16.10.2024

. Kabul tarihi | Accepted: 25.11.2024

Yayın tarihi | Published: 25.12.2024

Ay Bik Muhsını

<https://orcid.org/0000000175814613>

Graduate Student, Kırıkkale University, Institute of Social Sciences, Department of International Relations, Türkiye, aybikmuhsini2019@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Muhsını, A. B. (2024). Kuştepe Su Kanalı Projesi: Afganistan, Orta Asya Diplomasisi Fırsatlar ve Zorluklar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (6), 3841-3852.

Kuştepe Su Kanalı Projesi: Afganistan, Orta Asya Diplomasisi Fırsatlar ve Zorluklar

Öz

Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın su kaynakları yönetiminde önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkıyor. Bu proje, sadece Afganistan için değil, aynı zamanda Orta Asya diplomasisi için de büyük bir önem taşıyor. Bu projenin bölgesel iş birliği ve su paylaşımı konularında yeni bir sayfa açma potansiyeline sahip olduğunu düşünüyoruz. Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerin de bu gelişmeleri yakından takip ettiğini biliyoruz. Bu makalede, Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin detaylarını ve Afganistan'ın su hakları konusundaki tarihsel arka planı ele alacağız. Projenin Afganistan için önemini tartışırken, Orta Asya ülkelerinin endişelerini de göz önünde bulunduracağız. Ayrıca, bu projenin bölgesel iş birliği için sunduğu fırsatları değerlendireceğiz. Sonuç olarak, Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin Afganistan ve Orta Asya diplomasisi üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almayı hedefliyoruz. Çalışmanın hipotezi, Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın Orta Asya ile olan diplomatik ilişkilerini derinleştirirken, su kaynakları üzerindeki rekabet ve güvenlik sorunlarını da artırabilir. Ancak, projenin başarılı bir şekilde uygulanması durumunda, bölgesel iş birliği ve ekonomik büyüme açısından önemli fırsatlar yaratabilir

Anahtar Kelimeler: *Kuştepe Su Kanalı, Amu Derya, Taliban, Orta Asya, Afganistan*

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Kushtepe Water Canal Project: Afghanistan, Central Asia Diplomacy Opportunities and Challenges

Abstract

The Kushtepe Water Canal Project is an important milestone in Afghanistan's water resources management. This project is of great importance not only for Afghanistan but also for Central Asian diplomacy. We believe that this project has the potential to open a new chapter in regional cooperation and water sharing. We know that countries such as Turkmenistan and Uzbekistan are closely following these developments. In this article, we will discuss the details of the Kushtepe Water Canal Project and the historical background on Afghanistan's water rights. While discussing the importance of the project for Afghanistan, we will also consider the concerns of Central Asian countries. We will also assess the opportunities this project offers for regional co-operation. In conclusion, we aim to comprehensively analyse the impact of the Kushtepe Water Canal Project on Afghanistan and Central Asian diplomacy. The hypothesis of the study is that the Kushtepe Water Canal Project may deepen Afghanistan's diplomatic relations with Central Asia while increasing competition and security problems over water resources. However, if the project is successfully implemented, it could create significant opportunities for regional co-operation and economic growth.

Keywords: *Kushtepe Water Canal, Amu Darya, Taliban, Central Asia, Afghanistan*

Giriş

Amu Su Yolu, Afganistan'ın kuzey ve kuzey doğusunda akan nehirlerin oluşturduğu geniş bir havzadır. Bu havzanın en önemli akarsuyu, 2540 kilometre uzunluğundaki Amu Derya'dır. Amu Derya, Afganistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında 1800 kilometre boyunda sınır oluşturmaktadır (Jalal, 2015, s. 38). Amu Derya, yolculuğunun sonunda Aral Gölü'ne dökülmektedir. Amu Derya sadece tarım için bir su kaynağı değil, aynı zamanda Türkmenistan'daki en büyük sulama sistemi olan Kara Kum Kanalı'nın ana su kaynağı olarak da işlev görmektedir. Bu nehir, Özbekistan'daki Karakalpakistan Cumhuriyeti ve Buhara Vilayeti'nin tarım arazilerini sulamakta ve bu bölgelerin gıda güvenliği ile ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktadır (Mahmudi & Hikmat Ara, 2019, s. 211). Kushtepe¹ Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın en önemli altyapı girişimlerinden biridir. Bu proje, ülkenin kuzeyindeki geniş çorak alanları verimli

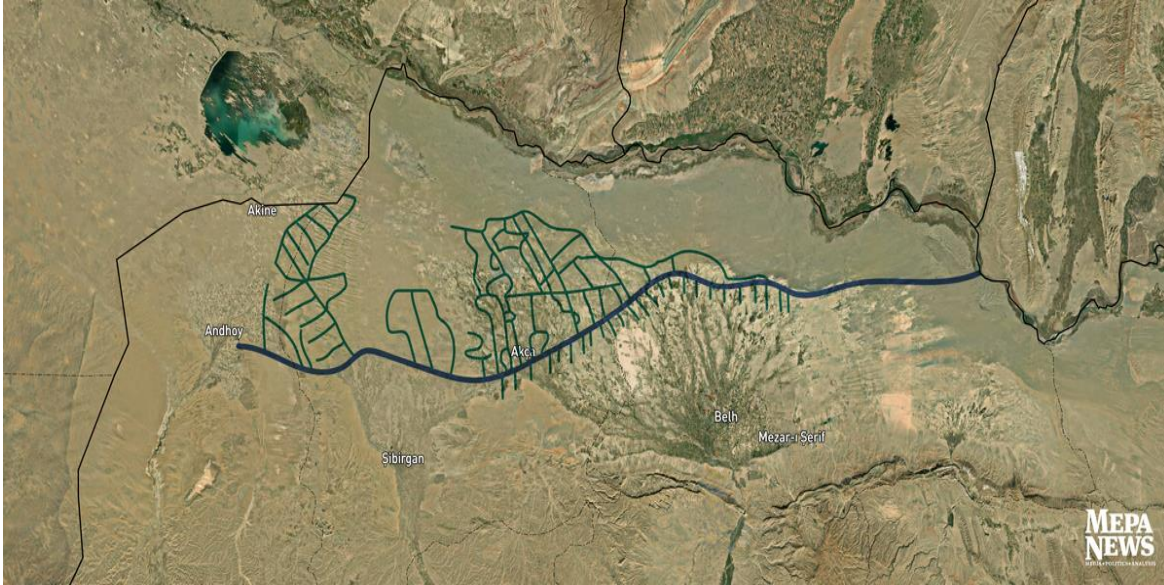
¹"Kushtepe" kelimesinin Özbekçe yazımı "Qo'shtepa" şeklindedir. Aslında "Qo'shtepa" kelimesi, "iki tepe" anlamına gelen Özbekçe kökenli bir terimdir. Bu isim, Afganistan'ın Balkh vilayetinde bulunan bir ilçenin adı olan Qo'shtepa'den alınmıştır. Burada, kanalın adı, Qo'shtepa ilçesinin isminden türetilmiştir (Arğoon Faryabı, 2017, s. 186-187).

tarım arazilerine dönüştürmeyi amaçlanmaktadır. Amu Derya (Amo Nehri), Afganistan'ın kuzeyinde yer alan en büyük nehir olup, saniyede 2525 metreküp su debisiyle dikkat çekmektedir (Fahim, 2023, s. 2). Amu Derya, Özbekistan ile Türkmenistan'dan geçmesi nedeniyle bu iki Orta Asya ülkesinin ekonomik yapısında belirleyici bir rol oynamaktadır. Özbekistan ve Türkmenistan'daki tarım ekonomisi, büyük ölçüde bu nehrin suyuna bağımlıdır. İstatistiklere göre, bu iki ülke yılda yaklaşık %90 oranında Amu Derya'nın suyunu tüketmektedir (Sarbiland & Stanikzai, 2024, s. 493-494). Bu durum, Amu Derya'nın su kaynaklarının yönetimini ve korunmasını, bölgedeki tarımsal sürdürülebilirlik açısından hayati bir öncelik haline getirmektedir.

Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin temel amacı, Afganistan'ın tarım ve hayvancılık sektörlerini geliştirmektir. Bu proje ile ülkenin gıda güvenliğini sağlamayı ve hatta komşu ülkelere ihracat yapabilecek düzeye gelmeyi hedeflemektedir. Proje tamamlandığında, yaklaşık 550 bin ila 600 bin hektarlık alan sulanacaktır. Bu sayede, Afganistan'ın kuzeyindeki kurak topraklar verimli tarım arazilerine dönüşecektir. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin teknik özellikleri oldukça etkileyicidir. Kanalin toplam uzunluğu 285 kilometre olup, tabanda en az 80 metre, yüzeyde ise 150 metre genişliğe ulaşacak ve derinliği 8 ile 13 metre arasında değişecektir. Kanal, saniyede 650 metreküp su taşıma kapasitesine sahiptir. Bu projenin üç ana fazdan oluştuğu görülmektedir:

Birinci Faz (108 kilometre): Projenin ilk fazı, Belh vilayetinde Kaldar ilçesinden başlayarak yine Belh vilayetindeki Devletabad ilçesine kadar yaklaşık 108 kilometrelik bir mesafeyi kapsar. Bu güzergâh, Amu Derya Nehri kıyısı boyunca uzanmaktadır. İkinci Faz (177 kilometre): İkinci faz, Belh'ten Faryab vilayetindeki Andhoy ilçesine kadar 177 kilometrelik bir alanı kapsar. Üçüncü Faz (Tarımsal Alan Dağıtımı): Üçüncü fazda, kanalla sağlanan suyun etkin bir şekilde tarımsal alanlara dağıtılması ve sulama yapılması hedeflenmektedir. Bu aşama, Afganistan'ın tarım sektörünü güçlendirmek amacıyla yeni tarımsal alanların açılması ve sulama altyapısının oluşturulmasını içermektedir (Karşı, 2023).

Resim 1. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin Haritası
(<https://www.Mepanews.com>).

Amu Derya Nehri'nin suları, uzun yıllardır Orta Asya ülkeleri arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. 1946 yılında Afganistan ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan anlaşma, Afganistan'a yılda 9 milyar metreküp su kullanma hakkı tanımıştır (Rashid, 2023). Ancak, savaşlar ve istikrarsızlık nedeniyle Afganistan, bu hakkını tam olarak kullanamamıştır. 1992 yılında imzalanan Almatı Anlaşması, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın Amu Derya suyunun önemli bir kısmını ortaklaşa kullanmasını öngörmüştür. Ne yazık ki, Afganistan bu anlaşmaya dâhil edilmemiştir. Bu durum, ülkenin bölgesel su yönetiminde dışlanmasına yol açmıştır. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin hayata geçmesiyle birlikte, Amu Derya'nın suyunun yaklaşık üçte birinin (10 milyar metreküp) Afganistan'a akması beklenmektedir (İlkhmov, 2023, s. 2-3). Bu durum, komşu ülkelerin su paylaşımı konusundaki endişelerini artırmaktadır. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin maliyeti ve finansmanı konusunda önemli adımlar atılmıştır. Projenin toplam maliyetinin yaklaşık 666,8 milyon dolar olması beklenmektedir. Bu büyük yatırım tamamen ülkenin öz kaynakları ile gerçekleştirilmektedir. Projenin ilk etabının 91 milyon dolarlık finansmanını Afganistan kendi bütçesinden karşılamaktadır. Sonraki aşamalar için Dar-e-Soup madenlerinin satışından fon sağlamayı planlamaktadır. Maliyeti düşürmek için alınan kararlar sayesinde, projeyi 200-300 milyon dolar arasında bir bütçeyle tamamlamayı hedeflemektedir. Bu, betonla kaplama yapılsaydı gerekecek olan 5,5 milyar dolarlık bütçeye kıyasla önemli bir tasarruf sağlamaktadır. Afganistan Ulusal Kalkınma Şirketi'nin gözetimi altında proje hızlıca ilerlemektedir. 200'den fazla alt yüklenici, 5500 kişi ve 3300'den fazla iş makinesi ile 120 ayrı

noktada çalışmalar devam etmektedir. 2022 Nisan ayından 2023 Şubat ayına kadar 100 kilometreden fazla kanal kazısı yapıldığı görülmektedir (Karşı, 2023). Bu çalışmada, Kuştepe Su Kanalı Projesi, neoliberalizm ve realizm teorileri çerçevesinde incelenecektir. Neoliberalizm, ekonomik iş birliği ve uluslararası kurumların ilişkileri güçlendirme rolüne odaklanarak, projeyi bölgesel kalkınma fırsatı olarak görmektedir. Bu bakışa göre, Afganistan ve Orta Asya ülkeleri tarımsal kapasiteyi artırmak ve ithalata bağımlılığı azaltmak için iş birliği yapabilme potansiyeline sahiptir. Öte yandan, realizm perspektifi, bu projeyi bölgesel rekabetin ve güvenlik endişelerinin kaynağı olarak değerlendirmektedir. Afganistan'ın su kaynaklarındaki artan payı, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerde siyasi gerginliklere yol açabilme potansiyelini barındırmaktadır. Realizm, ulusal çıkarların tehdit altında olduğu durumda bölgesel güvenliğin tehlikeye girebileceğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Kuştepe Su Kanalı, ekonomik fırsatlar sunsa da, doğru yönetilmediği takdirde bölgesel ekonomik ve siyasi zorluklara neden olabilecek bir proje olarak öne çıkmaktadır.

Freshta Jalalzai (2023) Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin, Afganistan'ın tarımsal üretimini artırarak ülkenin bu alanda kendi kendine yeten bir konuma getireceğini savunmaktadır. Aynı zamanda, bu projenin Orta Asya diplomasisinde önemli bir rol oynayacağını ve bölgesel iş birliği fırsatları sunacağını öne sürmektedir. Bu bağlamda, Özbekistan ve Türkmenistan gibi komşu ülkelerle su paylaşımı konusunda yeni bir diyalog başlatma potansiyeli taşıyan bu proje, Afganistan'ın bölgedeki konumunu güçlendirecektir (Jalalzai, 2023). Bu çalışmada, Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin Afganistan ile Orta Asya ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler üzerindeki etkileri incelenmekte; projenin, su kaynakları yönetimi ve enerji iş birliği yoluyla bölgesel iş birliğini teşvik etme potansiyeli ile su paylaşımı konusunda diplomatik gerginlikleri artırma riski arasındaki denge değerlendirilmektedir.

1. Realizm ve Neoliberalizm Teorisi Bağlamında Kuştepe Su Kanalı Projesi

Uluslararası ilişkilerde realizmin köklü bir geçmişi vardır ve bu düşünce, Thucydides, Machiavelli ve Thomas Hobbes gibi düşünürlere dayanmaktadır. Antik Yunan tarihçisi Thucydides, Peloponez Savaşları'nı analiz ederken devletler arasındaki rekabet ve gücün önemini vurgulamış ve “Güçlüler istediklerini yapar, zayıflar ise yapmaları gerekeni kabul ederler” şeklinde bir görüş ileri sürmüştür. Rönesans dönemi siyasi düşünürü Machiavelli, “Prens” adlı eserinde, güç elde tutmanın ve gerçekçilikle politika yapmanın önemine dikkat çekmiştir. İngiliz filozof Thomas Hobbes ise, “Leviathan” adlı eserinde doğal durumu “herkesin herkese karşı savaşı” olarak tanımlayarak, güvenliği sağlamak için merkezi bir otoriteye duyulan ihtiyacı vurgulamış ve bu

görüŖü, devletler arasındaki anarŖi ve rekabeti açıklayan realizmin temel bakıŖ açısının temeli olarak sunmuŖtur (Kasemi, 2021, s. 128-140). Realizm, İkinci Dünya SavaŖı sonrasında uluslararası iliŖkilerde modern bir teori olarak Hans Morgenthau tarafından sistematik bir Ŗekilde geliŖtirilmiŖtir. Morgenthau, 1948’de yayımlanan “Nations among Nations” adlı eserinde, realizmin temel ilkelerini belirlemiŖ ve uluslararası politikayı güç ve ulusal çıkarlar ekseninde yorumlamıŖtır. Morgenthau’ya göre, devletler doğal olarak kendi güvenliklerini sağlamak için güç arayıŖındadırlar (Keyik & Erol, 2019, s. 15-19). Ardından, Kenneth Waltz, yapısal realizm veya neorealizmi geliŖtirerek, uluslararası sistemin anarŖik yapısının devletlerin davranıŖlarını Ŗekillendirdiđi üzerine daha fazla vurgu yapmıŖtır. Bu bağlamda, realizmin tarihi, antik dünyanın güç temelli ilkelerinden 20. yüzyılın sistematik teorilerine kadar, günümüz uluslararası iliŖkilerinin anlaşılması için bir temel oluŖturmuŖtur (Mearsheimer, 2001, s. 112). Öte yandan, neoliberalizmin kurumsal yaklaŖımı, uluslararası iliŖkilerde iŖ birliği ve fonksiyonalizm teorilerine dayanmaktadır. Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru, özellikle 1970’ler ve 1980’lerde, Robert Keohane ve Joseph Nye gibi düşünürler tarafından, entegre bir okul olarak ŖekillendirilmiŖtir. Keohane ve Nye, 1977’de yayımladıkları “Power and Interdependence” adlı eserlerinde, karŖılıklı bağımlılık ve uluslararası kurumların, devletler arasındaki anlaşmazlıkları azaltabileceğini ve onları sürdürülebilir ve faydalı iŖbirliklerine teŖvik edebileceğini savunmuŖlardır. Bu eser, kurumsal neoliberalizmin geliŖiminde bir dönüm noktası olmuŖ ve uluslararası iliŖkilerdeki anarŖiye rağmen, karŖılıklı bağımlılığın devletler arasında düzen ve iŖ birliği yaratabileceğini öne sürmüŖtür (Darekesh & Firuzabadi, 2022, s. 5-6). Neoliberalizm, Kenneth Waltz’un yapısal realizmine bir tepki olarak geliŖmiŖtir. Waltz, 1979 tarihli “Theory of International Politics” adlı eserinde, anarŖik yapıyı ve devletler arasındaki rekabeti vurgulamıŖtır. Neoliberalistler bu teoriyi sorgulamıŖ ve devletler arasındaki iŖ birliğinin, uluslararası kurumlar ve ekonomik bağımlılık aracılığıyla mümkün ve sürdürülebilir olduğunu savunmuŖlardır. Bu nedenle, kurumsal neoliberalizmin uluslararası iliŖkilerdeki tarihi, iŖ birliği üzerine önceki teorilerle baŖlamıŖ, ancak Keohane ve Nye’in çabalarıyla yapılandırılmıŖ ve sistematik bir teoriye dönüşmüŖtür (Özdoğan, 2019, s. 7-8). Afganistan’ın kuzeyinde bulunan KuŖtepe Su Kanalı Projesi, bu ülkenin en büyük altyapı projelerinden biridir. KuŖtepe Su Kanalı Projesi’nin temel amacı, Afganistan’ın tarım ve hayvancılık sektörlerini geliŖtirmektir. Bu proje, ülkenin gıda güvenliğini sağlamayı ve hatta komŖu ülkelere ihracat yapabilecek düzeye gelmeyi hedeflemektedir. (KarŖı, 2023). Projenin yalnızca içsel etkileri değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası boyutları da vardır. Uluslararası iliŖkilerdeki realizm ve neoliberalizm teorileri açısından analiz edilebilir. Bu çalışmada, proje

üzerinden realizm teorisiyle zorluklar, neoliberalizm ile ise fırsatlar incelenmektedir. “Kuştepe Su Kanalı” projesi, diğer büyük altyapı projeleri gibi, Afganistan ve Orta Asya ülkeleri arasında güç dengeleri ve güvenlik endişelerinin yol açtığı rekabeti tetikleyebilir. Realist bakış açısına göre, devletler arasındaki ilişkiler temelde güç mücadelesine dayanır ve bu tür projeler, kaynakların kontrolü ve etki alanlarının genişletilmesi için rekabeti tetikleyebilir. Realizm, devletlerin anarşik uluslararası sistemde güç ve hayatta kalma peşinde olduklarını savunmaktadır. Bu altyapı projeleri, su gibi nadir kaynaklara erişimi değiştirebileceği için, Afganistan ve komşuları, özellikle Özbekistan ve Türkmenistan arasında yoğun bir rekabete yol açma potansiyeline sahiptir. Orta Asya ülkeleri, Amu Derya Nehri’ne büyük ölçüde bağımlıdır ve nehrin suyundaki herhangi bir değişiklik, tarım ve su kaynakları için tehdit oluşturabilir. Söz konusu ülkeler, defalarca bu kaygılarını dile getirmiştir. Realist bakış açısına göre, Afganistan bu projeyle gücünü ve ekonomik bağımsızlığını artırmayı hedefleyebilir, ancak komşuları, güvenlik önlemleri ve hatta doğrudan tehditler aracılığıyla Afganistan’ın bu hayati kaynağa erişimini sınırlamak isteyebilir. Genel olarak, realistlere göre, Kuştepe Su Kanalı Projesi, devletlerin çıkarları dengelenmediği takdirde, bölgesel istikrarsızlığa ve rekabetin artmasına yol açma potansiyeline sahiptir (Kasemi, 2021, s. 132-138). Diğer yandan, neoliberalizm teorisi, “Kuştepe Su Kanalı” projesinin, ilgili ülkeler arasında iş birliği ve karşılıklı bağımlılık için bir fırsat sunabileceğini öne sürmektedir. Neoliberaler bu tür projelere farklı bir bakış açısıyla yaklaşır ve devletler arasındaki iş birliğini, karşılıklı bağımlılığı ve ortak çıkarları ön planda tutmaktadır. Kurumsal neoliberalizm, devletlerin uluslararası kurumlar ve hukuki çerçeveler aracılığıyla ortak çıkarlarını rekabetten önce tutmaya yönelik anlaşmalara varabileceğini savunmaktadırlar. Bu bakış açısına göre, Kuştepe Su Kanalı projesi, Afganistan ve komşuları arasında su ve çevre yönetimi konusunda iş birliği oluşturmak için bir fırsat yaratabilir. Örneğin, müzakereler yoluyla ve ortak su yönetimi kurumları oluşturarak, Afganistan ve komşuları, hem Afganistan’ın tarımsal ihtiyaçlarını karşılayacak hem de komşularının suya erişimini azaltmayacak çözümler bulabilirler. Bu işbirlikleri, devletler arasında karşılıklı güvenin artmasına ve çatışma olasılığının azalmasına yol açabilir. Sonuç olarak, realizm açısından Kuştepe Su Kanalı Projesi, gerilimleri ve bölgesel rekabeti artırabilir çünkü devletler daha çok kendi çıkarları ve güvenlikleriyle ilgilenirler (Darekesh & Firuzabadi, 2022, s. 6-8). Ancak, neoliberalizm açısından bu proje, bölgesel iş birliğini artırmak ve su yönetiminde ortak kurumlar kurmak için bir fırsat sunar ve ortak çıkarların sağlanmasına ve bölgesel istikrarın korunmasına katkı sağlayacaktır.

2. Afganistan'ın Su Hakları ve Tarihsel Arka Plan

Afganistan, coğrafi konumu nedeniyle Orta Asya'nın su kaynakları açısından önemli bir ülkedir. Ülkenin sınırları içinde bulunan nehirler, komşu ülkelere doğru akmakta ve bölgenin su diplomasisinde kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle, Amu Derya, Afganistan ve Orta Asya ülkeleri arasındaki su paylaşımı konusunda tarihsel bir öneme sahiptir (Alavi, 2023). Afganistan, Orta Asya'nın önemli su kaynaklarından biri olan Amu Derya'nın ortaklarından olup, istatistiklere göre nehrin su hacminin %40'nı sağlamaktadır (Jalal, 2015, s. 8). Ancak, Afganistan bu hayati su kaynağından en az fayda sağlayan ülkelerden biridir. Bu dengesiz tabloyu tamamen değiştirme potansiyeline sahip olan unsur, Afganistan'ın kuzeyinde inşa edilmekte olan Kuştepe Su Kanalı projesidir. Bu kanalın ilk planları, Muhammed Davud Han döneminde (1973-1978) hazırlanmış olsa da, projeyi hayata geçirme fırsatı Taliban yönetimi sırasında doğmuştur. Kuştepe Su Kanalı Projesi, Balkh vilayetinin Kaldar ilçesinden başlayarak; Hayratan liman kenti ve Dawlatabad ilçesinden geçip, Cevzcan vilayetinin Akça ilçesine uzanmaktadır. Kanal, Faryab vilayetinin Andhoy ilçesinde sona ermektedir. Proje kapsamında, Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin beş yıl içinde üç aşamada tamamlanması planlanmıştır ve birinci aşama şu anda tamamlanmış durumdadır. Bu büyük proje, Afganistan'ın su kaynaklarını daha etkin kullanarak bölgedeki tarım ve ekonomiyi canlandırmayı hedeflemektedir. Ancak, bölgesel su paylaşımında yaşanabilecek olası gerilimler de önemli diplomatik zorluklar arasında yer almaktadır (Af.Review, 2023). Tarih boyunca, Sovyetler Birliği ile Orta Asya ülkeleri arasında imzalanan su anlaşmaları, Afganistan'ı göz ardı etmiştir. Bu durum, Amu Derya ve diğer sınır aşan su kaynaklarının paylaşımında Afganistan'ın dışlandığı bir tablo ortaya koymaktadır. Bu anlaşmaların büyük çoğunluğu, su yönetimi ve paylaşımında Afganistan'ın haklarını yeterince dikkate almadan şekillenmiştir. Dolayısıyla, bu süreç, bölgedeki su güvenliği ve iş birliği dinamiklerini olumsuz etkilemiştir. Bazı bu anlaşmaları burada kısaca ele alacağız, çünkü bu konunun genel tartışması, bu makalenin kapsamı dışında kalmaktadır.

1946 Anlaşması: Afganistan'ın Amu Derya sularını kullanım haklarını belirleyen tek uluslararası belge, 1946 yılında Sovyetler Birliği ile imzaladığı anlaşmadır. Bu anlaşma, ülkenin yılda 9 milyar metreküp su kullanma hakkı tanımıştır. Bu anlaşma, Afganistan'ın su hakları konusundaki en önemli dayanak noktalarından biridir ve Kuştepe Su Kanalı Projesi gibi girişimlerin temelini oluşturmaktadır (Fahim, 2023, s. 2-5).

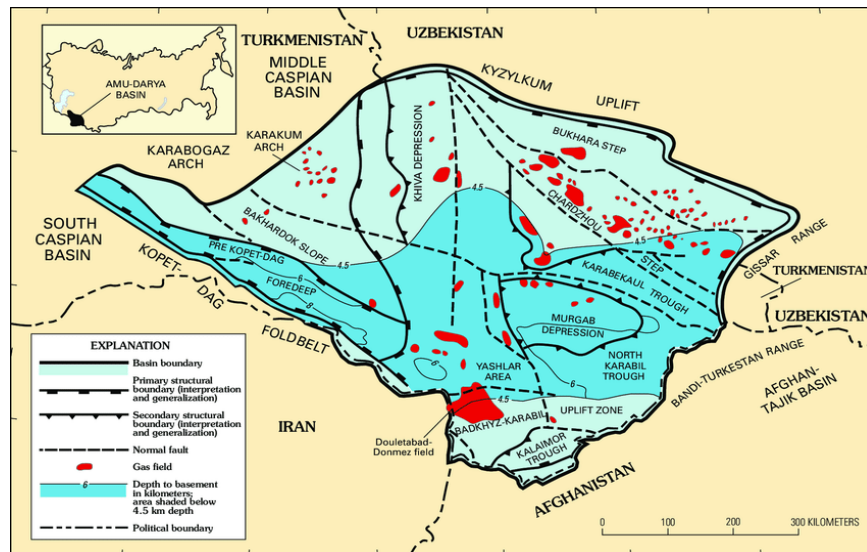
Almatı Anlaşması: Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Orta Asya'daki su kaynaklarının paylaşımı konusu yeniden gündeme gelmiştir. 1992 yılında imzalanan Almatı

Anlaşması, bölgedeki su paylaşımı konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlaşma, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın Amu Derya suyunun önemli bir kısmını ortaklaşa kullanmasını öngörmüştür (Fahim, 2023, s. 6-7).

Afganistan'ın Dışlanması: Ne yazık ki, Almatı Anlaşması'nda Afganistan'ın adı geçmemektedir. Afganistan, bu anlaşmaya taraf olan ülkeler arasına davet edilmemiş ve dolayısıyla anlaşmada yer almamıştır. Bu durum, Afganistan'ın bölgesel su paylaşımı ve yönetimi konularında dışlanmasına yol açmıştır. Afganistan, Amu Derya'nın su paylaşım anlaşmasını müzakere etmek için çaba sarf etmiştir. Ancak 1978 yılında başlayan ve onlarca yıl süren siyasi istikrarsızlık nedeniyle bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu süreçte, ülkenin geliştirdiği birçok tarımsal sulama projesi de beklemede kalmıştır (Ilkhamov , 2023, s. 5-6).

Günümüze kadar, Orta Asya'daki sınır aşan suların paylaşımı konusunda hazırlanan birçok uluslararası rapor ve makalede, Afganistan'ın adı geçmemiştir. Hatta bu raporlardaki havza ülkelerini gösteren haritalarda Afganistan yer almamıştır. Bu durum, Afganistan'ın bölgesel su diplomasisindeki konumunu zayıflatmıştır. Ancak, bu dışlanmışlık durumunun bir avantajı da olmuştur; Afganistan'ın bu anlaşmalar kapsamındaki su tahsis kotalarını uygulamak zorunda olmadığı şeklinde bir sonuç doğmuştur. Bu durum, Kuştepe Su Kanalı Projesi gibi girişimlerin hayata geçirilmesinde ülkede bir hareket alanı sağlamıştır.

Resim 2. Amu Derya Su Havzasından Afganistan'ın Dışlanmasını Gösteren Harita
(<https://www.researchgate.net>).

Afganistan'da, tarımsal üretimi artırmak ve ekonomik kalkınmayı desteklemek için Amu Derya (Nehri)'nin sularından daha fazla faydalanmak istemektedir. Ülkenin bu nehre olan katkısı göz önünde bulundurulduğunda, daha fazla su kullanma hakkı olduğunu düşünüyoruz. Kuştepe Su

kanalı Projesi, Afganistan'ın su haklarını kullanma ve bölgesel su diplomasisinde daha aktif bir rol oynama konusundaki kararlılığını göstermektedir. Bu proje, aynı zamanda Orta Asya ülkeleriyle, özellikle de Türkmenistan ile su paylaşımı konusunda yeni bir diyalog başlatma fırsatı sunmaktadır. Sonuç olarak, Afganistan'ın su hakları ve bölgesel su diplomasisindeki konumu, tarihsel süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır (Fahim, 2023, s. 7-8).

Tablo 1. 1987 Yılı Anlaşmasına Göre Orta Asya Ülkelerinin Amu Derya Suyundan Kullanım Oranı

Devletler	Amu Derya Suyundan Kullanım Oranı
Tacikistan	15.4%
Özbekistan	48.2%
Türkmenistan	35.8%
Kırgızistan	0.6%

Harita 2 ve Tablo 1'de açıkça görülmektedir ki, Afganistan bu anlaşmalarda dikkate alınmamıştır. Ancak, Kuştepe Su Kanalı Projesi ile birlikte bu durumu değiştirmeyi ve bölgesel su yönetiminde hak ettiği yeri almayı hedefliyor. Bu süreçte, komşu ülkelerle iş birliği ve diyaloga açık olduğunu vurgulamaktadır.

3. Kuştepe Su Kanalı Projesi nin Afganistan İçin Stratejik Önemi

Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın geleceği için büyük bir önem taşımaktadır. Bu proje, ülkenin ekonomik kalkınmasında ve tarımsal üretiminin artırılmasında kilit bir rol oynayacaktır. Aynı zamanda, Orta Asya diplomasisinde Afganistan'ın konumunu güçlendirecek ve bölgesel iş birliği fırsatları yaratacaktır. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin en önemli hedeflerinden biri, ülkenin tarımsal üretimini artırmaktır. Proje tamamlandığında, yaklaşık 550 bin ila 600 bin hektarlık alanın sulanması mümkün olacaktır. Bu durum, Afganistan'ın tarım sektörü için devrim niteliğinde bir gelişmedir. Şu anda çoğunlukla çöllük ve kurak arazilere sahip olan bölgeler, verimli tarım arazilerine dönüşeceği ön görülmektedir (Jalalzai, 2023). Bu projenin, Afganistan'ı gıda güvenliği açısından kendi kendine yetebilen bir ülke konumuna taşıyacağı öngörülmektedir. Halihazırda Afganistan, temel gıda ürünlerinin çoğunu başta Pakistan ve İran olmak üzere Orta Asya ülkelerinden de ithal etmektedir. Ancak, Kuştepe Su Kanalı Projesi sayesinde, bu bağımlılığı azaltmayı ve hatta zamanla komşu ülkelere ihracat yapabilecek düzeye gelmeyi hedeflemektedirler. Bu bağlamda, Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın ekonomik kalkınmasında çok önemli bir rol oynayacaktır. Proje, tarım ve hayvancılık sektörlerini

canlandırarak, ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır. Ayrıca, projenin inşaat aşamasında ve tamamlandıktan sonra binlerce kişiye istihdam sağlaması beklenmektedir. Bu projenin Afganistan'ın ekonomik bağımsızlığı için kritik bir adım olduğuna inanıyoruz. Sarbiland ve Stanikzai'a göre, bu proje, ülkenin doğal kaynaklarını daha etkin kullanmasını sağlayarak, dışa bağımlılığını azaltacak ve ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır (Sarbiland & Stanikzai, 2024, s. 595-597). Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin tamamlanmasıyla birlikte, bölgede geniş bir tarımsal üretim havzası oluşturulmaktadır. Bu durum, sadece tarım sektörünü değil aynı zamanda gıda işleme ve paketleme gibi yan sektörleri de canlandıracaktır. Böylece, ülke ekonomisinin çeşitlenmesine ve güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin bir diğer önemli yönü de enerji üretimi potansiyelidir. Proje kapsamında inşa edilecek su kanalları ve barajlar, hidroelektrik enerji üretimi için de kullanılabilir hale gelecektir. Bu, Afganistan'ın enerji ihtiyacının bir kısmını karşılayarak, ülkenin enerji bağımsızlığına katkıda bulunabilir. Enerji üretimi ülke ekonomik kalkınması için kritik olduğunun farkındadır (Karşı, 2023).

Resim 3. Kuştepe Su Kanalı Projesi
(<https://www.mepanews.com>).

Kuştepe Su Kanalı Projesi, bu alanda da önemli fırsatlar sunmaktadır. Enerji üretimi, tarımsal sulama ve içme suyu temini gibi çoklu faydalar sağlayacak, bu proje, Afganistan'ın sürdürülebilir kalkınması için büyük önem taşımaktadır. Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan için sadece bir altyapı projesi değil, aynı zamanda ülkenin geleceğini şekillendirecek stratejik bir girişimdir. Bu proje, tarımsal üretimi artırarak gıda güvenliğini sağlayacak, ekonomik kalkınmasını hızlandıracak

ve enerji üretiminde katkıda bulunacaktır. Ayrıca, Orta Asya diplomasisinde Afganistan'ın konumunu güçlendirerek, bölgesel iş birliği fırsatları yaratacaktır (Fahim, 2023, s. 1-2).

4. Orta Asya Ülkelerinin Endişeleri

Afganistan ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerde şu anda en önemli konulardan biri, “Kuştepe” Su Kanalı projesidir. Kuzey Afganistan'da inşaatı devam eden bu kanal, suyunu Amu Derya (Nehri)'nden temin etmektedir. Mart 2022'nin sonlarında Kuştepe kanalı üzerindeki çalışmalar başlamıştır. Bu kanal, Balkh, Jowzjan ve Faryab vilayetlerinden geçerek yaklaşık 285 kilometre uzunluğunda olacak ve Kuzey Afganistan'ın tarım arazilerini sulayarak ülkenin gıda kıtlığı problemlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Rashid, 2023). Bu kanalın suyu, Orta Asya'nın iki büyük nehrinden biri olan Amu Derya'dan sağlanmaktadır. Amu Derya, Orta Asya ile Afganistan arasındaki sınır boyunca yaklaşık 1800 kilometre uzunluğunda bir sınır oluşturmaktadır. Kanal, Özbekistan sınırına paralel bir şekilde Amu Derya'ya bağlanacak ve böylece Tacikistan sınırındaki bölüm etkilenmeyecektir. Bazı tahminlere göre, Amu Derya'nın yaklaşık yüzde 17'i Kuştepe Su kanalı Projesine yönlendirilebilir (Busch, 2023). Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin Amu Derya'dan çekeceği su miktarı, üzerinde durulması gereken önemli bir sorudur. Farklı kaynaklarda bu miktarla ilgili çeşitli rakamlar verilmiş olup, bazı kaynaklar bu miktarı yıllık 17 kilometreküp olarak tahmin etmektedir. Afgan yetkililerinin kanalı saniyede 668,4 metreküp kapasiteyle planladığı göz önüne alındığında, hesaplamalar bu kanalın Amu Derya'dan yıllık 21 kilometreküp su çekebileceğini göstermektedir. Pratikte %10'luk bir kaybı dikkate alsak dahi, yine de yılda 19 kilometreküp su Amu Derya'dan çekilecek ve bu miktar nehrin toplam akışının %27'sine tekabül edecektir. Dikkate değer bir husus, farklı kaynakların Amu Derya'nın yıllık akışı için 35 kilometreküp ile 78 kilometreküp arasında değişen rakamlar sunmasıdır. Bu farklılık, Kuştepe Kanalı'nın Amu Derya'dan çekeceği su miktarına dair tahminlerde %31 ile %48 arasında değişen oranlar ortaya çıkarmaktadır. Hesaplamalar, en iyi senaryoda Amu Derya'nın toplam yıllık akışının 78 kilometreküp olması durumunda, Özbekistan'ın Amu Derya'dan yıllık 27,5 kilometreküp su alabileceğini göstermektedir. En kötü senaryoda ise, toplam akışın 35 kilometreküp olması halinde Özbekistan'a tahsis edilen su miktarı yıllık yalnızca 6,7 kilometreküpe düşecek ve bu durum ülke için felaket niteliğinde sonuçlar doğurabilecektir. Daha olası bir senaryo olarak toplam yıllık akışın 55 kilometreküp olduğu düşünüldüğünde, Özbekistan yine kritik bir durumla karşı karşıya kalacak ve yalnızca 16,4 kilometreküp su alabilecektir ki bu, ülkenin mevcut payı olan 23 kilometreküpten yaklaşık %30 daha azdır. Böylece, bu değerlendirme, diğer kaynakların sunduğu ve Özbekistan'ın mevcut payında %15-20 oranında bir kayıp öngören

tahminlere kıyasla daha karamsar bir tablo çizmektedir (Ilkhamov, 2023, s. 3-6). Bu tahminler Türkmenistan için de uygundur. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin inşasıyla, Türkmenistan için Amu Derya'dan sağlanan su miktarı muhtemelen azalacaktır.

Eskiden Amu Derya, Aral Gölü'ne dökülüyordu; ancak, bu nehrin suyu, özellikle Kırgızistan'ın güneyi ve Türkmenistan'ın güneydoğusundaki tarım arazilerini sulamak ve Karakum Kanalı'nı (Yaklaşık 1376 Kilometre Uzunluğunda ve Türkmenistan'ın Başkenti Aşkabat'a Kadar Uzanan) doldurmak amacıyla saptırılmıştır. Bu nedenle, Özbekistan'daki Aral Gölü'nün bölgesi kuruma sürecine girmiştir. Şu anda, Türkmenistan ve Özbekistan sınırındaki aşağı bölgelerde su akışı hala azalmaktadır (Ergasheva O'ral qizi, 2023, s. 1040-1041).

1996 yılında, Özbekistan ve Türkmenistan liderleri arasında, iki taraflı bir anlaşma imzalandı ve Amu Derya'dan su çekimi konusunda iki ülkenin payları eşit olarak belirlendi. Bu anlaşma, Amu Derya'dan %50'ye %50 oranında su çekimini düzenlemekteydi ve 2022 yılına kadar yürürlükte kaldı. 2022 yılında, Orta Asya ülkeleri arasında Aşkabat'ta yeni bir anlaşma imzalandı ve bu anlaşma, Ekim 2022'den Ekim 2023'e kadar Amu Derya'dan su çekimi için geçici sınırlamalar getirdi. Bu anlaşmaya göre, nehir havzasından toplam 55,4 kilometreküp su şu şekilde dağıtıldı: Özbekistan: 23,6 kilometreküp, Türkmenistan: 22 kilometreküp, Tacikistan: 9,8 kilometreküp, Ancak, Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin inşası göz önüne alındığında, bu anlaşmanın özellikle Orta Asya ülkeleri için Amu Derya'dan sağlanan toplam su miktarının azaltılması açısından yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir (Ilkhamov, 2023, s. 2-3).

20 Haziran 2022 yılında Özbekistan Su Kaynakları Bakanı bu projeyi onayladı ve Özbek heyetinin Kuştepe Su Kanalı Projesi ve Özbekistan'da yaratabileceği su kıtlığı hakkında endişelerini dile getirdiğini belirtmiştir. Özbek yetkililere göre, Taliban yetkilileri de gıda kıtlığını azaltmak için bu suya ihtiyaç duyduklarını ve kanalın inşasının durdurulmayacağını ifade etmişlerdir (Ilkhamov, 2023, s. 7-8). Türkmenistan henüz Kuştepe Su kanalı Projesi hakkında kamuoyuna açık bir açıklama yapmamıştır. Su kıtlığı, Özbekistan ve Türkmenistan'ın aşağı bölgelerinde yaşayan on binlerce insanı etkileyecektir. Kanalın 2028'de tamamlanması planlanmış olsa da, inşaat çalışmaları mevcut takvimden önde ilerlemektedir (Kun.uz, 2023).

Kuştepe Su Kanalı projesi, Amu Derya'nın suyunu Kuzey Afganistan'ın tarım arazilerine yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, bu hareket, Özbekistan ve Türkmenistan'a su akışında olumsuz etkiler yaratabilir. Raporlara göre, şu anda Amu Derya'nın su seviyesi bazı bölgelerde Özbekistan'da doğal seviyesinin üçte birine kadar düşmüştür ve suyun Kuştepe kanalına yönlendirilmesi bu sorunu daha da artıracaktır. Şu ana kadar, Afganistan ve Orta Asya ülkeleri

arasında Amu Derya'nın kullanımı hakkında herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır (Busch, 2023). Sovyetler döneminde, bu su, Afganistan ile danışılmadan Güney Orta Asya'nın tarım arazilerini sulamak ve büyük kanalları doldurmak için kullanılmıştır. Ancak şimdi, savaşların sona ermesinin ardından Afganistan, su kaynaklarını değerlendirmeyi hedeflemektedir ve bu hareket, ülke ile komşuları arasında ciddi bir krize neden olabilir.

Kuştepe Su Kanalı projesi, Taliban ile etkileşimde bulunan Orta Asya ülkelerinin karşılaştığı zorluklardan sadece biridir. Bölgedeki birçok insanın tarıma bağımlı olması göz önüne alındığında, Amu Derya'nın su akışındaki herhangi bir değişiklik, geniş çaplı ekonomik ve sosyal sonuçlara yol açabilir. Su kıtlığı, tarım ürünlerinde azalma ve nihayetinde nüfus hareketleri, bu projenin beraberinde getirdiği tehditlerden bazılarıdır. Su sorunlarının yanı sıra, militanların varlığı ve güvenlik tehditleri, Orta Asya ülkeleri için bir diğer önemli endişe olmaya devam edecektir. Taliban, komşu kuzey ülkelere güvence vermek için çaba gösterdi, ancak, son gelişmeler, bölgenin hala çeşitli tehditlerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Ergasheva O'ral qizi, 2023, s. 1039-1043).

5. Ekonomik ve Diplomatik Fırsatlar ve Zorluklar

Kuştepe Su Kanalı projesi, Orta Asya'nın ekonomik iş birliği ve bölgesel kalkınma açısından taşıdığı büyük potansiyelle dikkat çekmektedir. Bu proje, özellikle Afganistan'ın tarımsal üretkenliğini artırmayı hedefleyerek, su kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayabilir. Bölge ülkeleri, suyun ortaklaşa yönetimi ile tarımda verimliliği artırabilir ve ithalata olan bağımlılığı önemli ölçüde azaltabilirler. Bu gelişme, bölgesel ticaretin güçlenmesine, yeni iş birliği alanlarının doğmasına ve ekonomik entegrasyonun hız kazanmasına zemin hazırlayacaktır. Afganistan, kanal sayesinde tarımsal üretimini artırarak, Orta Asya ile derinleşen ekonomik bağlar kurabilir ve bölgedeki gıda güvenliğine katkı sağlayabilir. Aynı zamanda, proje, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı temelinde bir ekonomik sistemin temellerini atarak, bölgesel entegrasyonun önünü açabilir. Ancak, bu potansiyel fırsatlar, yalnızca dikkatli ve özenli bir yönetim süreciyle gerçekliğe dönüşebilir. Kuştepe Su Kanalı projesinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi, bölge ülkeleri arasında güçlü bir siyasi irade ve uzun vadeli bir iş birliği gerektirmektedir. Eğer doğru bir stratejiyle yürütülmezse, proje, bölgesel gerilimlere ve kaynak paylaşımında adaletsizliklere yol açabilir. Bu bağlamda, Kuştepe Su Kanalı projesi, Orta Asya'nın ekonomik geleceğini şekillendirme potansiyeline sahip olduğu kadar, dikkatli ve dengeli bir yönetim gerektiren bir girişimdir (Jalalzai, 2023).

Orta Asya ülkelerinin en büyük endişelerinden biri, Kuştepe Su Kanalı projesinin, Aral Gölü üzerindeki potansiyel olumsuz etkileridir. Aral Gölü, büyük ölçüde Amu Derya'nın sularından beslenmektedir. Ancak, kuraklık ve yetersiz su kaynağı nedeniyle gölün boyutunda önemli bir küçülme yaşanacaktır (Ergasheva O'ral qizi, 2023, s. 1041). Bazı uzmanlar, Kuştepe Su Kanalı projesini "Amu Derya'nın katili" olarak nitelendirmektedir. Projenin Aral Gölü üzerinde muazzam bir ekolojik etkisi olacağı ve mevcut durumu daha da kötüleştirebileceği endişesi yaygındır. Aral Gölü'ne su akışının azalması durumunda, gölün varlığının tehlikeye gireceği konusunda ciddi kaygılar bulunmaktadır (Buranov, 2023, s. 28-31). Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin ekonomik etkileri de Orta Asya ülkeleri için büyük bir endişe kaynağıdır. Özbekistan ve Türkmenistan'ın, tarımsal ürünlerini sulamak için kullandıkları Amu Derya suyunun %15'ini kaybedebilecekleri öngörülmektedir. Özellikle, Özbekistan'ın pamuk sektörü, bu durumdan olumsuz etkilenebilir. Pamuk sektörü, Özbekistan'daki ana istihdam ve gelir kaynağı olarak kabul edilmekte ve ülkenin ihracatının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Su akışının azalması, bu sektörü ciddi şekilde etkileyebilir ve ülke ekonomisine zarar verebilir. Türkmenistan için de durum farklı değildir. Ülkenin birincil su kaynağı, ağırlıklı olarak Amu Derya'dan elde edilmektedir. Kuştepe Su Kanalı Projesi'nin hayata geçmesi, Türkmenistan'ın su kaynaklarını ve dolayısıyla tarımsal üretimini etkileyecektir (Ozodbek, 2024, s. 518-520).

Afganistan'da, komşularını endişelerini farkındadır. Ancak, ülkeni su haklarını kullanmak ve ekonomik kalkınmasını ve tarımsal üretiminin artırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, Kuştepe Su Kanalı projesinin bölgesel iş birliği ve diyalog için bir fırsat olabileceğini düşünülmektedir. Orta Asya ülkeleri, su kaynaklarının yönetimi konusunda iş birliği yapmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, bölge liderleri tüm ülkeleri kapsayan bir Su Komisyonu kurmuştur. Ancak, Afganistan'ın bu komisyona dâhil edilmemesi, bölgesel su yönetiminde eksiklik yaratmaktadır. Kuştepe Su Kanalı projesinin, Afganistan'ın bölgesel su diplomasisine dâhil olması için bir fırsat olduğu görülmektedir. Özbek hükümeti, projenin olumsuz etkilerini en aza indirmek için Taliban'a, Kuştepe Su Kanalı'nın inşasına katılmayı teklif etmiştir. Bu tür iş birliği girişimleri, bölgesel su yönetiminde yeni bir sayfa açacaktır (Alavi, 2023).

Kuştepe Su Kanalı projesi, Orta Asya ülkeleri arasında su paylaşımı, ekolojik etkiler ve ekonomik kaygılar konusunda endişelere yol açmıştır. Ancak, biz bu projenin aynı zamanda bölgesel iş birliği ve diyalog için bir fırsat olduğuna inanıyoruz. Afganistan, komşularını endişelerini dikkate alarak, adil ve sürdürülebilir bir su yönetimi için çalışmaya hazır olduğunu belirtmektedir (Jalalzai, 2023). Bölgesel su diplomasisinin yeniden değerlendirilmesi ve tüm

tarafların çıkarlarını gözeterek çözümler üretilmesi, Orta Asya'nın geleceği için hayati önem taşımaktadır.

5.1. Güvenlik İşbirliği ve Çatışma Potansiyeli

15 Ağustos 2021'de Taliban'ın iktidara gelmesinin ardından, Orta Asya ülkeleri (Tacikistan hariç) ellerinden geldiğince Taliban ile normal ticaretlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Özbekistan, Afgan mültecilerinin kendi topraklarına girmesini engellemek için sınır kapılarını geçici olarak kapatmıştır (Yousaf & Jabarkhai, 2021, s. 7-8). Ancak, bu kısıtlama Ağustos ayının sonunda kaldırıldı ve sonraki haftalarda, Orta Asya ülkelerinin tamamı (Tacikistan hariç), Taliban yetkilileriyle görüşmek üzere diplomatik heyetlerini Afganistan'a göndermiştir. Çoğunluğu Tacik ve Özbek olan bazı Orta Asyalı militanlar, Taliban'ın yanında olarak, eski Afgan hükümetine ve ABD'nin askerlerine karşı müttefik olarak Taliban iktidarını desteklemiştir. Taliban hükümeti, söz konusu militanların Afganistan toprakları üzerinden Orta Asya ülkelerine saldırmayacaklarına dair söz vermiştir (Kaya & Bayar, 2022, s. 153-155). Bu vaatler, Afganistan ile Orta Asya'yı birbirine bağlayan ve Afganistan'daki yirmi yıllık savaş sırasında tamamlanan altyapı ve iletişim projelerinin yanı sıra; Orta Asya devletleri ile Taliban ilişkilerini iş birliği düzeyine çıkartılması açısından faydalı olacağına ikna etmiş olduğu gözlemlenmektedir. 1990'ların sonunda Taliban Afganistan'ı kontrol ettiğinde, Orta Asya ülkelerinin tamamı (Türkmenistan hariç) Taliban ile düşmanlık içinde olmuş ve bu durum Afganistan ile Orta Asya arasındaki sınırlarda sürekli bir gerilim halinin devamına neden olmuştur (Azadi, 2022). Ancak, şimdi durum farklıdır; Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, 11 Eylül olayları sonrasında Afganistan'da inşa edilen elektrik iletim hatları üzerinden Afganistan'a elektrik satmaktadırlar. Orta Asya ile Pakistan ve Hindistan arasındaki temel ticaret, Afganistan kara yolları üzerinden başladı ve Orta Asya'yı, Afganistan üzerinden Pakistan'ın "Arap Denizi"ndeki limanlarına bağlayacak bir demiryolu inşa edilmesi planlanmaktadır. Ayrıca, Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı (TAPI²) projesiyle Orta Asya doğalgazını Güney Asya'ya taşınması hedeflenmektedir (Danish, 2018, s. 2-

² TAPI Projesi (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı), enerji alanında kilit bir projedir ve amacı, Türkmenistan'dan Hindistan'a doğal gazın Afganistan ve Pakistan üzerinden taşınmasıdır. Bu proje, özellikle Güney Asya ve Orta Asya ülkeleri için stratejik bir enerji yolu olarak görülmekte olup, ekonomik, siyasi ve jeopolitik açıdan geniş boyutlara sahiptir. TAPI Projesi, yaklaşık 1700 kilometre uzunluğunda bir boru hattı inşasını kapsamaktadır ve Türkmenistan'ın "Dovletabad" gaz sahasında başlayıp Afganistan ve Pakistan'ı geçtikten sonra Hindistan'a ulaşmaktadır. Projenin ana hedefi, bölgedeki en büyük doğal gaz tüketicisi olan Hindistan'ın enerji ihtiyacını karşılamaktır. Bu proje, yılda yaklaşık 33 milyar metreküplük doğal gazın taşınması için tasarlanmıştır. Bu proje, Afganistan ve Pakistan gibi ülkeler için de ekonomik fırsatlar yaratmaktadır. Afganistan, bir geçiş yolu olarak bu projeden ekonomik fayda sağlayacaktır, Pakistan ise gaz geçişinden elde edilecek gelirlerden yararlanabilecektir (Kalantar, Seif al-Din, & Hajinejad, 2018, s. 67-70).

3). 2023 Nisan ayında, Kazakistan Ticaret Bakanı Juman Garin, bir insani yardım teslimatı için Kabil'e gitti. Garin, Kazakistan'ın Afganistan'da bir ticaret odası açacağını açıkladı. Taliban Dışişleri Bakanı da Juman Garin ile yaptığı görüşmede Kazakistan'ın Afganistan'daki büyükelçiliğini ve konsoloslüğünü yeniden açmayı kabul ettiğini söyledi. Bu olaydan sonra, Kazakistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Taliban diplomatlarının akreditasyonunu doğruladı. Bugüne kadar Taliban, Kırgızistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'daki Afgan büyükelçiliklerine kendi temsilcilerini göndermiş durumdadır (Rusya, Çin, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Pakistan'daki büyükelçiliklere ek olarak) (Alavi, 2023). Taliban'ın iktidara gelmesinin ardından, Tacikistan, Afganistan'dan gelen tehlikeler konusunda uyarılarda bulunan ve yeni Afgan hükümeti yetkilileriyle temas kurmaktan kaçınan Orta Asya ülkelerinden biriydi. Tacikistan'daki Afganistan büyükelçiliği hala devrik hükümetin elçisinin kontrolündedir. Bazı araştırmacılara göre, Tacikistan hükümeti hala Afganistan Ulusal Direniş Cephesi'ni desteklemeye devam etmektedir (Husayini, 2023). Mart ayı sonlarında, Taliban'ı temsilen bir heyet Tacikistan'a gitti ve Duşanbe'de kısa bir duraklamanın ardından, Gorno-Badakşan Özerk Bölgesi'ndeki Horog şehrine giderek geçen kış yaşanan selde zarar gören Afganistan konsolosluk binasını ziyaret gerçekleştirmiştir. Tacikistan hükümeti bu ziyarete değinmese de, bir rapora göre, konsoloslüğün kontrolü 2023'ün başlarında Taliban'a verildi (Alavi, 2023).

Diğer yandan, bazı Afgan politikacılar ve Taliban karşıtları, bu grubun yetkililerinin binlerce Peştun ailesini Afganistan'ın güney ve doğusundan kuzeye taşımaya ve Kuştepe Kanalı çevresindeki toprakları çok düşük bedeller karşılığında bu ailelere devretmeyi planladığını iddia etmektedir. Afganistan'ın eski Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı Seyyid Enver Sadat, kısa bir süre önce Independent Farsça'ya verdiği bir röportajda, Taliban'ın Kuştepe Kanalı'nı inşa etme ve çevresindeki toprakları yerel olmayan ailelere (Peştunlara) dağıtma amacının, kuzey Afganistan'ın demografik yapısını değiştirmek olduğunu belirtmiştir. Taliban ise bu iddiaları reddederek, Kuştepe Kanalı çevresindeki toprakların Afgan toplumunun tüm etnik grupları ve katmanları arasında dağıtılacağını vurgulamıştır (Wefayi, 2023). Kuştepe Kanalı'nın güzergahında daha çok Türkmen ve Özbek toplulukları yaşamaktadır, ancak Taliban karşıtları, özellikle de kuzey Afganistan'daki siyasi liderler, Taliban'ın asıl amacının Peştunları bu kanal çevresinde yerleştirmek olduğunu iddia etmektedirler (Güler, 2024). Son iki yıl içinde, binlerce Afgan mülteci İran ve Pakistan'dan, Afganistan'a geri dönmüştür. Söz konusu mültecilerin bir kısmı Taliban tarafından verilen topraklarla Afganistan'ın kuzey bölgelerine yerleşmiştir. Tahar, Balkh, Cevizcan ve Kunduz vilayetlerinin bazı sakinleri, Taliban'ın yerel halkı evlerinden ayrılmaya zorladığını ve

bu toprakları Pakistan'dan dönen akrabalarına ve kişilere devrettiğini iddia etmektedirler. Geçmişte Türkistan olarak bilinen Afganistan'ın kuzeyi, 1747 yılında Ahmed Şah Durrani'nin Afganistan adlı bir devlet kurmasından Emanullah Han'ın hükümetine kadar, merkezi hükümetle sürekli savaş ve çatışma içinde olmuştur. Özellikle, Özbeklerin başını çektiği Peştun olmayan beyler, her zaman Peştun kökenli Kabil hükümdarlarının emirlerine karşı çıkmışlardır. Farklı dönemlerde Afgan hükümdarlar, Türkistan'a seferler düzenleyerek kendi konumlarını sağlamlaştırmak ve gelecekteki isyanları önlemek amacıyla bazı bölgelerde Peştunlardan oluşan askeri üsler ve koloniler kurmuşlardır, ancak yerel özerk hükümetlerin devam etmesi onları bu bölgedeki etnik yapıyı değiştirmeye yöneltmiştir (Wefayi, 2023). Türkistan'a Peştunların yerleştirilmesini yasallaştıran ve bu süreci kolaylaştıran "Kuzey'e Göçmen Yönetmeliği" oluşturulmadan önce de, Ahmed Şah Durrani'den Abdurrahman Han'a kadar olan dönemde, Peştunların taşınması, Özbeklerin ve Türkmenlerin köylerinden sürülmesi ve verimli topraklarının gasp edilmesi girişimleri vardı. "Katagan'a Göçmen Yönetmeliği"nin çıkarılmasının üzerinden 100 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, Afganistan'ın önceki hükümetinde önemli görevlerde bulunan eski Saripul milletvekili Seyyid Enver Sadat, Taliban tarafından bu yönetmeliğin yeniden canlandırılmasına dair uyarıda bulunarak; bu yönetmeliğin, kuzey Afganistan'ın etnik yapısını hedef aldığını ifade ederek yönetmeliğin uygulanmasının ise Afganistan'da gücü ve toplumu "Peştunlaştıracağını" belirtmiştir. Bununla birlikte, Kuştepe Kanalı'nın inşasını denetleyen Taliban Başbakan Yardımcısı Molla Abdulgani Birader, bugüne kadar Orta Asya ülkeleri ve Afganistan'daki siyasi liderler tarafından dile getirilen endişeler hakkında hiçbir açıklama yapmamıştır (Wefayi, 2023).

Bu kanalın belirtilen boyut ve özelliklerle hizmete girmesi ve ardından Taliban hükümetinin Pakistan Taliban Hareketi'nin (TTP) binlerce militanını Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan sınırındaki Afganistan'ın kuzey vilayetlerine yerleştirmesi durumunda, Orta Asya ülkeleri için Taliban hükümetini alt etmek çok daha zor olacaktır. Ayrıca, geçmişte Amu Derya nehrinin sularını kullanmaları nedeniyle Taliban hükümetine haraç ödemek zorunda kalabilirler (Farsi, 2023). Aksi takdirde, yalnızca silah ve savaş bilen, ömürlerini El Kaide, Özbekistan İslam Hareketi, Doğu Türkistan İslam Hareketi ve Tacikistan Cemaati Ensarullah gibi terörist gruplarla geçiren binlerce Pakistanlı militanla karşı karşıya kalacaklardır (Alavi, 2023).

Orta Asya ülkeleri, Afganistan'daki Kuştepe Su Kanalı projesinin sadece su kaynaklarını değil, aynı zamanda bölgesel güvenliği de tehdit ettiğini öne sürmektedirler. Amu Derya'nın su akışının azalması, bu ülkelerin tarım ve enerji ihtiyaçlarını zorlarken, Pakistanlı militanların bölgeye sızma riski daha büyük bir tehlike yaratmaktadır. Taliban'ın dolaylı desteğiyle sınırda

yoğunlaşan bu militanlar, Orta Asya'nın güney vilayetlerinde radikal terör ağlarının yayılması için zemin hazırlayabilme potansiyeli bulunmaktadır. Orta Asya ülkeleri, ortak bir güvenlik ve diplomasi stratejisi oluşturarak, bu projeye ve getirdiği güvenlik risklerine karşı birlikte hareket etmelidir; aksi hâlde, sınırları içinde yeni terör gruplarının ortaya çıkışı kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç

Kuştepe Su Kanalı Projesi, Realizm ve Neoliberalizm teorileri ışığında değerlendirildiğinde, Afganistan'ın hem ulusal güvenliğini sağlama hem de bölgesel iş birliğini artırma amacı taşıyan stratejik bir girişim olarak öne çıkmaktadır. Realist teoriye göre, proje Afganistan'ın su kaynakları üzerindeki egemenliğini pekiştirerek, ulusal çıkarlarını koruma ve komşu ülkelere karşı stratejik üstünlük sağlama isteğini yansıtmaktadır. Genel olarak, realistlere göre, Kuştepe Su Kanalı Projesi, devletlerin çıkarları dengelenmediği takdirde, bölgesel istikrarsızlığa ve rekabetin artmasına yol açma potansiyeline sahiptir. Neoliberalizm çerçevesinde ise bu proje, su kaynaklarının verimli yönetimi ve ekonomik kalkınmayı teşvik ederek bölgesel iş birliğine katkı sağlayabilecek bir yapı sunmaktadır. Bu bağlamda Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın su güvenliğini artırmasının yanı sıra, bölgesel iş birliği ve ekonomik bağımlılığı destekleyen, çok yönlü bir kalkınma stratejisi olarak önem kazanmaktadır.

Kuştepe Su Kanalı projesi, Afganistan'ın su kaynakları yönetimindeki stratejik önemini vurgulayan ve bölgesel iş birliğine dayalı bir diplomasi inisiyatifi olarak dikkat çekmektedir. Bu proje, ülkenin tarımsal verimliliğini artırarak ekonomik kalkınmasını destekleme potansiyeline sahipken, aynı zamanda Orta Asya'daki su paylaşımı ve kaynak yönetimi konularında iş birliği ve diplomatik ilişkiler açısından yeni kapılar açmaktadır. Afganistan, tarihsel olarak su kaynaklarına erişimde sınırlamalar yaşayan bir ülke olduğundan, bu tür projeler yerel halkın refahını artırmada kritik bir rol oynayabilirler. Ancak, bu projeyi başarıyla hayata geçirmek, hem Afganistan'ın kendi içindeki istikrarsızlıklarla başa çıkabilme yeteneğine hem de Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkilerinde denge kurabilme kabiliyetine bağlıdır. Kuştepe Su Kanalı Projesi, su kıtlığının yaşandığı bir bölgede tarımsal üretkenliği artırmak amacıyla geliştirildiği için bölgesel iş birliği fırsatını da beraberinde getirir. Özellikle Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi komşu ülkelerle su kaynaklarının paylaşımı üzerine yapılacak iş birlikleri, Afganistan'ın uluslararası arenada daha sağlam bir konum elde etmesine katkı sağlayabilir. Bu iş birlikleri, ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıklarını artırarak karşılıklı güven inşasını teşvik edebilir. Taliban yönetimi altındaki Afganistan'ın uluslararası desteği çekmekte yaşadığı zorluklar ve ülkede devam eden güvenlik sorunları, projeye dış yatırım ve uzmanlık katkısı sağlama konusunda engel oluşturabilir.

Su kaynaklarını daha adil ve verimli yönetme potansiyeli taşıyan bu projeye olan uluslararası destek eksik kalırsa, proje sürdürülebilir kalkınma amacı doğrultusunda başarıya ulaşamayabilir. Bölgesel güçler açısından ise, Çin, Rusya ve İran gibi aktörlerin Afganistan üzerindeki nüfuz mücadelesi, bu projenin stratejik önemini artırırken diplomatik riskleri de beraberinde getirir. Çin'in Kuşak ve Yol Projesi çerçevesinde Orta Asya'da altyapı ve enerji projelerine yatırım yapması, Afganistan'da da Kuştepe gibi projelere katkı sunabileceğini gösterir. Ancak, bu durumda, Afganistan'ın Orta Asya ülkeleriyle su yönetiminde iş birliği yaparken büyük güçlerin çıkarlarını dengelemesi gerekecektir. Bu da, Afganistan için diplomatik açıdan son derece hassas bir denge politikası gerektirmektedir. Sonuç olarak, Kuştepe Su Kanalı Projesi, Afganistan'ın iç ekonomik ihtiyaçlarını karşılama ve Orta Asya'da güvene dayalı bir diplomasi geliştirme açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

Kaynaklar

- Af.Review, R. (2023, 09 24). *Kuştepe Su Kanalı: Çisti Manafê' ve Peyâmad-hâye Ehtemâlî*. Retrieved from Review Of Afghanistan Developments: <https://afgreview.com/?p=518>
- Alavi, A. (2023, 08 17). *Kanal-e Qoshtepa: Jang-e Tâlebân 'Alayh-e Keshvar-hâ-ye Āsiâ-ye Markazi*. Retrieved from İslam Dünyasındaki Değişimler: <https://iswnews.com/100682/>
- Arğoon Faryabı, S. (2017). *Nam-haye Turki dar Joghrafiya-ye Siyasi-ye Afghaniestan.-* Balh Yayın Evi.
- Azadi, R. (2022). *Ravate Taliban ba Keshvarhaye Asiyaye Miane Tarkibi az Maslahatgerayi Ast*. Kabil: <https://da.azadiradio.com/a/32375075.html>.
- Boni, F. (2022). Afghanistan 2021: US withdrawal, the Taliban return and regional geopolitics. *Asia Maior*, 376-382.
- Buranov, S. (2023). Water Geopolitics in Central Asia: Threat Analysis. *Oriental Journal Of History, Politics And Law*, 28-31.
- Busch, C. (2023). *Qush-Tepa canal to significantly impact Uzbekistan's agriculture*. Özbekistan: <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/qush-tepa-canal-to-significantly-impact-uzbekistans-agriculture/>.
- Danish, Z. (2018). TAPI Projesi Afganistan'da Ekonomik Refah, İstihdam ve Barış için bir Adımdır. *BBC*, 1-2.
- Darekesh, M. & Firuzabadi, S. (2022). Motale'e Enteghadi-e Tahavolat-e Neoliberal-e Amoozesh-e Omoomi dar Iran Pas az Enghelab. *İran'da Sosyal Araştırmalar ve İncelemeler Dergisi*, 5-6.

- Ergasheva O'ral qizi, M. (2023). Markaziy Osiyo Geosiyosatida Suv Muammolari. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1039-1043.
- Fahim, N. (2023). Mabna-ye Hoqoqi Sakht-e Kanal-e Qushtipe (Kuštepe) dar orf va Hoqoq-e Beynolmelal. *Afganistan'in Sanayi Bilgileri*, 2-5.
- Farsi, M. (2023, 05 19). *Jabeh-jayi TTP dar Shomal; Az Taghyir-e Baft-e Qomi ta Jebhe-ye Tazeh-ye Jang-e Niyabati*. Retrieved from 8.Subeh: <https://8am.media/fa/the-transfer-of-ttp-in-the-north-from-the-change-of-ethnic-context-to-the-new-front-of-proxy-war/>
- Güler, B. (2024, 07 24). *Afganistan'da çorak arazileri suya kavuşturacak bereket projesi zorluklara rağmen umut vadediyor*. Retrieved from Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/afganistanda-corak-arazileri-suya-kavusturacak-bereket->
- Husayini, F. (2023, 05 09). *Negaahi be Siyaasat-e Khaareji-ye Tajikistan dar Qebaal-e Taliban*. Retrieved from 8.Subah: <https://8am.media/fa/a-look-at-tajikistans-foreign-policy-towards-the-taliban/>
- Ilkhamov, A. (2023). Implications for Uzbekistan's Water Supply of Qosh Tepa Canal Construction in Afghanistan. *Central Asia Due Diligence*, 24, 2-10.
- Jalal , A. (2015). Uluslararası Hukuka Göre Afganistan Suyollarının Hukuki Durumu. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38.
- Jalalzai, F. (2023). The Qosh Tepa Canal: A Source of Hope in Afghanistan. *The Diplomat*, 5-11.
- Kalantar, S., Seif al-Din, A., & Hajinejad, A. (2018). Barresi-ye Ravahtar-e Pakistan va Hind dar Qibal-e Do Khat-e Loleh TAPI va Selaah ba Roykard-e Nazariye "Baziha va Eraye Pishnahadhaye Rahbordi baray-e Iran. *Ekonomik ve Strateji Dergisi*, 67-70.
- Karşi, S. (2023, 08 10). *Ab'ād-e Hidropolitiki-ye Kanal-e Qoshtepa; Bozorgtarin Kanal-e Ābi dar Afghanistan*. Retrieved from Şark Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: <https://www.iess.ir/fa/analysis/3527/>
- Kasemi, F. (2021). *Osool-e Ravabet-e Bein-ol-Melal*. Mizan Hukuk Vakfi.
- Kaya, R. & Bayar, E. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Sonrası Orta Asya Bölgesel Güvenliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 154.
- Keyik, M. & Erol, M. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 15-19.
- Kun.uz. (2023, 02 16). *Amudaryo suvi keskin kamayishi mumkin. Toliblar qurayotgan Qo'shtepa qanday kanal?* Retrieved from kun.uz: <https://kun.uz/news/2023/02/16/amudaryo-suvi->

- Mahmudi, S. & Hikmat Ara, H. (2019). Diplomasi Ab va Ekhtelafate Abi Manteqe Asiyaye Markazi. *Orta Asya Çalışmaları*, 12, 199-218.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. Norton.
- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 7-8.
- Ozodbek, S. (2024). Afg'oniston Va Markaziy Osiyo Munosabatlarida Qo'shtepa Kanalı. *International scientific and practical conference*, 518-523.
- Rashid, Y. (2023, 06 13). *Afganistan'ın Su Diplomasisi: Kuş Tepe Su Kanalı*. Retrieved from İran Araştırmaları Merkezi: <https://iramcenter.org/afganistanin-su-diplomasisi-kus-tepe-su-kanali-2387>
- Sarbiland, H. & Stanikzai, I. (2024). Qosh Tepa Canal Impact On Economic Development: Historical Significance And Assessing SDGs 2030 In Afghanistan. *Educational Administration: Theory and Practice*, 593-594.
- Wefayi, M. (2023). *Ehyā-ye Nezāmnāme-ye Nāqelin; Pashtun-hā-ye Pākestāni dar Shomāl-e Afghanistan Sāken Mishavand*. <https://www.independentpersian.com>.
- Yousaf, F. & Jabarkhai, M. (2021). Afghanistan's future under the Taliban regime: engagement or isolation? *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 7-11.